

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТА КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ

Анотація. У статті розкрито походження внутрішньогосподарського контролю та його класифікація, Досліджено основні цілі та форми організації системи внутрішньогосподарського контролю.

Ключові слова: економічний контроль, внутрішньогосподарський контроль, система внутрішньогосподарського контролю, класифікація внутрішньогосподарського контролю.

Постановка проблеми. Внутрішньогосподарський контроль є системою безупинного спостереження за ефективністю використання майна суб'єкта, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, збереження грошових коштів і матеріальних цінностей. Оскільки контроль є функцією системи управління, вважаємо за доцільне дослідити питання внутрішньогосподарського контролю, зокрема його організаційні аспекти та класифікаційні ознаки.

Аналіз останніх досліджень. Питанням пов'язаним з внутрішньогосподарським контролем приділяли значну увагу такі науковці як: І.А. Белобжецький, М.Т. Білуха, В.В. Бурцева, Ф.Ф. Бутинець, Є.В. Калюга, В.П. Суйц, В.О.Шевчук та інші.

Метою дослідження є розкриття походження внутрішньогосподарського контролю, його класифікації та організаційні аспекти, що стосуються системи внутрішньогосподарського контролю.

Виклад основного матеріалу. Поняття "контроль" походить від французького *controle* (спостереження з метою перевірки або реєстр, перевірочний список), що у свою чергу утворилося від латинського *contra rotulus*, що означає зіставлення, протиставлення, тобто дослівний переклад терміну розкриває суть механізму контролю як діяльності [1,192].

Контроль є системною сукупністю процесів, за допомогою яких забезпечується спостереження за керованим об'єктом із метою виявлення відхилень від встановлених норм і вжиття заходів із усунення та ліквідації негативних явищ [2,5].

Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту 315 «Розуміння суб'єкта господарювання та його середовища та оцінка ризиків суттєвих викривлень» внутрішній контроль є процесом, який визначається і на який впливають особи, наділені повноваженнями управління та найвищого управління, а також інший персонал, який надає обґрунтовану впевненість щодо досягнення цілей суб'єкта господарювання стосовно достовірності фінансової звітності, ефективності діяльності та

дотримання застосованих законів та нормативних актів. Це означає, що внутрішній контроль визначається і реалізується для усунення визначених ризиків бізнесу, які загрожують досягненню будь-якої з цих цілей [4,466].

За сферами поширення виділяють різні види контролю, у тому числі й економічний. Дослідження економічного контролю, вказує нам на те, що цей вид контролю зосереджений на контрольних функціях в галузі економіки.

Сучасна економічна теорія поняття «економічний контроль» структурує на такі види: внутрішній, внутрішньосистемний та внутрішньогосподарський.

У працях Білухи Н.Г., Калюги Є.В., Хом'як Р.Л., Мороз А.С., та інших розглянуті основні види економічного контролю, до яких відносяться: державний, муніципальний, незалежний, контроль власника, зовнішній (державний, приватний), внутрішній (відомчий (галузевий), контроль власника). Рибалко Л.В. класифікує економічний контроль наступним чином (рис.1).

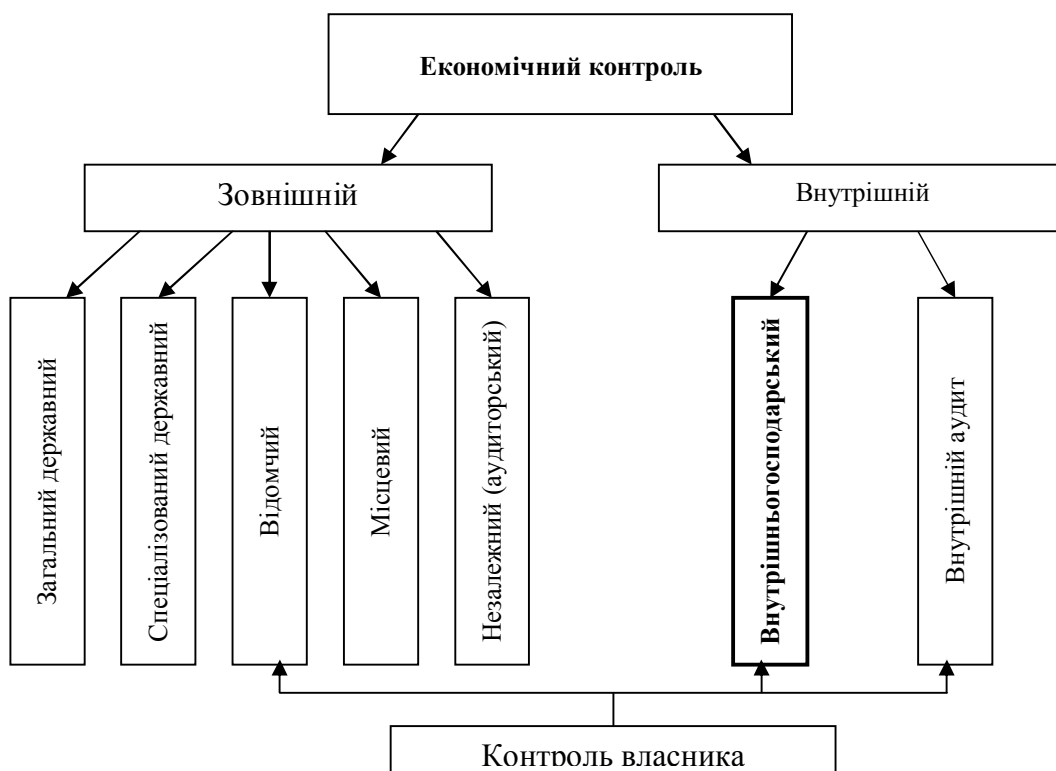

Рис. 1. Місце внутрішньогосподарського контролю в системі економічного контролю [3,17].

До внутрішнього економічного контролю відносяться як окремі підвиди контролю власника: внутрішньогосподарський контроль та внутрішній аудит.

Дискусійною є пропозиція Рибалко Л.В., щодо складової контролю власника відомчого контролю, особливо в державних органах виконавчої влади.

Окремо, Сидоренко Р.В. розглядає внутрішній аудит розглядає як елемент внутрішньогосподарського контролю.

Внутрішньогосподарський контроль є основним джерелом інформаційного забезпечення управління підприємства, яке розробляється власником (керівництвом підприємства) та спрямований на забезпечення дотримання законності й економічної доцільності здійснення операцій; збереження майна; попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок та викривлень інформації; належне формування облікових даних та фінансової звітності.

Оскільки, згідно із законодавством України обов'язки з організації і здійснення внутрішньогосподарського контролю покладено на керівника підприємства та на головного бухгалтера, даний вид контролю ще називають бухгалтерським. Саме поняття внутрішньогосподарського бухгалтерського контролю ще раніше запропонував використовувати Белобжецький І.А. по відношенню до інвентаризації [5,406].

Особливе значення внутрішньогосподарський контроль отримує на підприємстві, де зосереджена значна кількість цінностей. Контроль здійснюється окремими суб'єктами підприємства (керівниками різних ланок управління, бухгалтерською, економічною службами, технологами, ревізійною комісією, спостережною радою тощо), що дає можливість своєчасно виявити недоліки чи порушення при здійсненні операцій, вживати заходів щодо їх усунення. Крім того, він допомагає виявити невикористані резерви для підвищення ефективності діяльності.

Процес організації внутрішньогосподарського контролю передбачає цілеспрямоване створення, постійне впорядкування та вдосконалення системи контролю на підприємстві для її відповідності потребам і вимогам управління.

До основних цілей організації системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві відносять:

- здійснення упорядкованої і ефективної діяльності підприємства;
- забезпечення своєчасного усунення відхилень та внесення коригувань з боку керівника;
- забезпечення ефективності дотримання розподілу відповідальності й повноважень кожного працівника підприємства;
- забезпечення належних умов зберігання майна підприємства;
- збір, передача, обробка інформації про стан об'єкта та інші [10,146].

Автори по різному трактують форми організації системи внутрішньогосподарського контролю. Пеньова О.В. виділяє наступні форми внутрішньогосподарського контролю:

- спеціально створена служба внутрішньогосподарського контролю;
- функції внутрішньогосподарського контролю покладені на головного бухгалтера;
- внутрішньогосподарський контроль здійснює аудиторська фірма;
- внутрішньогосподарський контроль здійснює консалтингова фірма, на договірних умовах [6,250-251].

У той же час Сидоренко Р.В. свою класифікацію подає наступним чином:

- здійснюваний аудиторськими фірмами;
- здійснюваний ревізійними комісіями кооперативів та господарських товариств;
- керівниками, фахівцями й іншими посадовими особами підприємства і його структурних підрозділів у межах їх повноважень;
- внутрішньогосподарськими колективами контролю, профспілковими та іншими громадськими організаціями й окремими працівниками підприємства [7,322].

На нашу думку до найбільш застосованих форм внутрішньогосподарського контролю в аграрному секторі можна віднести:

- створена служба внутрішнього контролю;
- контроль, який здійснюється аудиторськими фірмами;
- контроль з боку головного бухгалтера, керівників, фахівців та інших посадових осіб підприємства;
- контроль здійснюваний ревізійними комісіями;

Внутрішньогосподарський контроль класифікується за різними ознаками:

- В залежності від суб'єктів його здійснення та завдань внутрішньогосподарський контроль поділяється на: адміністративний, бухгалтерський, технологічний та спеціальний.

Адміністративний контроль забезпечує внутрішні положення (накази, розпорядження, посадові інструкції), діючі на підприємстві, вказівки вищого керівництва. Його здійснюють безпосередньо директор (дирекція) підприємства, його заступники та керівники структурних підрозділів. Адміністративний контроль за процесами звичайної діяльності має здійснюватися автоматично в рамках затверджених внутрішніх організаційних і розпорядчих документів.

Бухгалтерський контроль спрямований на збереження активів та забезпечення достовірності облікових даних і фінансової звітності. Цей вид контролю виконується головним бухгалтером та іншим обліковим персоналом, у тому числі інвентаризаційною комісією. Головними завданнями є: забезпечення дотримання облікової політики, перевірка дотримання правильності облікових процедур, перевірка точності записів, забезпечення збереження активів, попередження помилок і зловживань.

Технологічний контроль забезпечує дотримання технології виробництва, норм і нормативів витрат сировини, якості виготовленої продукції. Виконавцями є головні спеціалісти та керівники середніх і низових ланок управління. Від якості проведення технологічного контролю значною мірою залежить попит на кінцеву продукцію, а отже, конкурентоздатність підприємства на ринку та його прибутковість.

Спеціальний контроль покликаний, в першу чергу, захищати права пайовиків, акціонерів, інших учасників у капіталі підприємств. Органами, які виконують спеціальний контроль

виступають ревізійна комісія та спостережна рада (в акціонерних товариствах, виробничих кооперативах) сільськогосподарських підприємств [3,37-41].

- За часом проведення внутрішньогосподарський контроль поділяють на: попередній, поточний (оперативний) і наступний.

Попередній контроль є сигналом тих явищ, що можуть викликати негативні наслідки (розкрадання, втрати тощо), якщо не буде вжито заходів. Ціль такого контролю – попередження порушень і зловживань при витраченні природних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Як правило, на служби внутрішньогосподарського контролю покладається поточний контроль, який має оперативний характер і здійснюється в процесі виконання господарських операцій. Основне завдання цього контролю – систематичне спостереження за виконанням планів, оперативне виявлення та своєчасне припинення (усунення) порушень і відхилень, що виникли в процесі виконання господарських операцій і виробничих завдань та недопущенню їх надалі. При поточному внутрішньогосподарському контролі саме інвентаризація забезпечує збереження цінностей.

Наступний контроль проводиться після завершення господарських операцій на підприємстві та представляє собою найбільш повний вид контролю. Здійснюється на підставі даних, зафіксованих у первинних документах і регістрах бухгалтерського обліку. Основною метою наступного контролю є встановлення правильності і законності господарських операцій, оперативне виявлення недоліків у роботі, своєчасне припинення порушень, зловживань і відхилень та попередження у майбутньому крадіжок та зловживань [7,323; 8,97].

- За джерелами інформації внутрішньогосподарський контроль поділяють на: фактичний та документальний.

За фактичної перевірки проводяться обстеження, контрольні заміри та інвентаризації, беруться письмові пояснення від матеріально відповідальних осіб.

При документальній методах контролю використовуються перевірки за змістом, арифметичні та зустрічні перевірки. При цьому використовуються дані як з фінансової звітності, так і з статистичної, податкової тощо.

- За формами здійснення внутрішньогосподарський контроль поділяється на комплексну перевірку (ревізію) та тематичну перевірку.

Основною метою комплексної перевірки є виявлення фінансових та господарських правопорушень, нестач, втрат, присвоєнь та крадіжок коштів і матеріальних цінностей і виявлення причин та умов, які сприяли цьому. Під час такої перевірки встановлюється дотримання законності з фінансових питань, достовірність обліку та звітності, економічна обґрунтованість та доцільність здійснення господарських операцій та посадових осіб, що брали участь у їх здійсненні.

Тематична перевірка, як правило є раптовою, і зосереджена на окремому підрозділі діяльності підприємства.

Враховуючи вище викладене, для ефективного функціонування внутрішньогосподарського контролю на підприємстві потрібно вказати склад штату служби внутрішньогосподарського контролю (СВК), до якого входять: юрист, ревізор-бухгалтер, ревізор, технолог, програміст та асистент. Відповідно кількість членів СВК різняться, в залежності від обсягів діяльності підприємства та організаційно-виробничої структури.

Для ефективної діяльності та результативності СВК є необхідний пакет документів, до якого входить:

- Положення про службу внутрішньогосподарського контролю;
- Положення про відповідальність посадових осіб-контролерів, за перевищення повноважень та приховування фактів виявлених порушень;
- Положення про економічну безпеку підприємства;
- Положення про договірну політику;
- Положення про облікову політику;
- Інструкція з проведення інвентаризації активів та зобов'язань підприємства;
- Інструкція з проведення ревізії;
- Інструкція з застосування комп'ютерних технологій під час проведення контрольних заходів;
- Інструкція з організації та проведення лабораторних досліджень [6,251-252] .

Узагальнюючи вищевикладене можна зробити **висновок**, що внутрішньогосподарський контроль є однією з найважливіших функцій системи управління підприємством, оскільки саме він допомагає управлінському персоналу ефективно виконувати свої функції. За допомогою системи внутрішньогосподарського контролю керівництво вирішує, що саме потрібно змінити в організації роботи підприємства та спрогнозувати його діяльність на перспективу.

Література

1. Большой экономический словарь [Текст] / ред. А.Н. Азрилиян. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
2. Видяпин В.И. Теория финансово-хозяйственного контроля [Текст] / В.И. Видяпин, И.В. Барсукова. – М.: МИНХ, 1998.
3. Дацюк А.А. Формування внутрішньогосподарського контролю витрат допоміжних виробництв на сільськогосподарських виробництвах // Актуальні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і

- студентів [Текст] / відп.ред. З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2009. – 450 с.
4. Зубчик С.М. Внутрішньогосподарський контроль як складова системи управління підприємством // Актуальні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів [Текст] / відп.ред. З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2009. – 450 с.
  5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики [Текст]: Видання 2006 року. – К: ТОВ «ІАМЦ АУ» СТАТУС», 2006. – 1152 с.
  6. Рибалко Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в аграрних підприємствах [Текст] / Л.В. Рибалко. – Дисертація на здобуття наук. ступеня к.е.н. – К., 2008. – 257 с.
  7. Пеньова О.В. Організація внутрішньогосподарського контролю на підприємстві [Текст] / О.В. Пеньова // Облік і контроль на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: Тези доп. Міжнар.наук.-практ. конф. 4-5 жовт.2007р./ Відп. за вип. М.М. Коцупатрий. – К: КНЕУ, 2007. – 288 с.
  8. Сидоренко Р.В. Внутрішньогосподарський контроль як обов'язковий елемент системи обліку за центрами відповідальності [Текст] / Р.В.Сидоренко // Актуальні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів / відп. ред. З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2009. – 450 с.
  9. Чудовець В.В. Класифікація видів економічного контролю як підсистеми управління [Текст] / В.В. Чудовець // Актуальні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів / відп. ред. З.В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2009. – 450 с.

***Аннотація.** В статті розкривається походження внутрішньогосподарського контролю і його класифікації. Досліджено основні цілі і форми організації системи внутрішньогосподарського контролю.*

***Ключевые слова:** економічний контроль, внутрішньогосподарський контроль, система внутрішньогосподарського контролю, класифікація внутрішньогосподарського контролю.*

***Annotation.** The article describes us historical aspects of internal control and his classification. Researched main goals and forms of system organization of internal control.*

***Keywords:** economic control, internal control, system of internal control, classification of internal control.*